

PRÉCIS

It is a bird's eye view on the history of Wallachia's trade relations with the Saxon towns of South Transylvania at the middle of the XVth century and it is intended as a necessary appendix to the *Quelques observations sur l'époque de Vlad Țepeș* („Revue Roumaine d'Histoire“, 17 (1978), 25—39, 313—326). Pointing out the peculiar importance of the Wallachian commerce at the crossways of the international spice trade, special interest is dedicated to the parallel rivalities between Wallachian salesmen, merchant adventurers of Venice from Brașov (Kronstadt), Genoese shipping companies of Chilia and Akkerman and Florentine brokers, moneylenders and coinage mint entrepreneurs from Sibiu (Hermannstadt).

Georg Soterius și scrierile sale despre continuitatea românilor

MONICA VLAICU

Primele însemnări de certă proveniență săsească cu referiri la români datează din veacul al XV-lea și se situează îndeosebi în sfera istoriei politice, cel mai bine reprezentată — în secolele XV—XVI — prin cronicile murale. În veacul următor sașii au preocupări mai stăruitoare față de români. Acum tipăresc primele lucrări prin care contribuie la răspîndirea cunoștințelor despre români în Europa. Caracteristică pentru scrierile săsești cu caracter istoric din secolul al XVIII-lea continuă să fie strînsa împletire a formelor tradiționale de redare a istoriei cu necesitatea, impusă de spiritul luminist și resimțită de istoricii sași ca atare, spre o înnoire a metodelor de investigație și spre o lărgire a orizontului¹. Interesul purtat românilor devine și mai pregnant, indiferent că e vorba de cei de dincolo de Carpați sau de cei din Transilvania.

Unul dintre marii istorici sași din veacul al XVIII-lea, care a îmbogățit considerabil știrile despre români este Georg Soterius*. El s-a format ca istoric

¹ Adolf Armbruster, *Dacoromano-Saxonica*, București, 1980, p. 71.

* Georg Soterius s-a născut în satul Bunești (Scaunul Sighișoara) ca fiu de preot. Data nașterii nu ne-a fost transmisă din sursă directă, iar puținii săi biografi înclină pentru anul 1673. După absolvirea gimnaziului din Sibiu, obținînd un ajutor financiar din partea lui Valentin Frank von Frankenstein, Johann Zabanius și Johann Bakos pleacă în anul 1693 la Wittenberg pentru a frecventa cursurile facultății de teologie (cf. Joseph Trausch, *Schriftsteller — Lexikon*. vol. III, p. 326—330). Urmărește aici prelegerile lui Conrad Schurzfleisch, un erudit istoric cu preocupări asupra istoriei Ungariei și a Transilvaniei (vezi lucrarea sa intitulată *Haner descriptionibus rerum Hungaricarum et Transilvanicarum seculi XVII*). În anul 1696 părăsește Wittenbergul cu intenția de a-și completa studiile de istorie la biblioteca Johanneum. Nereușind să obțină o slujbă ca profesor particular la Hamburg și Lübeck, se îmbarcă la Travermünde și se îndreaptă spre Liefland. La recomandările fostului său rector de la facultatea de teologie, Uffenbach, și ale orientalistului Edzard, tînărul „silvanus“ devine pentru doi ani preceptor la Nyenhausen, în casa unui preot. „Legenda“ spune că tînăra lui elevă pe nume Alexejwna Skawronsky, de care l-a legat o romantică iubire, nu este altcineva decît viitoarea soție a țarului Petru cel Mare (folosim acest termen, deoarece J. K. Schuller — biograful lui Soterius — subliniază lipsa veridicității din informațiile care ne-au fost transmise de către urmașii lui, referitoare la această idilă). Dorința lui Soterius de a continua studiile asupra dreptului roman la Uppsala

la școala germană (Wittenberg) și a început, student fiind, migăloasa muncă de documentare și de transcriere a documentelor privind istoria patriei sale, sub îndrumarea dascălului său Conrad Schurzfleisch. Prima lucrare istorică intitulată *De Dacia ripensi*² a scris-o în străinătate, iar Ernst Glück devine primul critic al acesteia (în perioada petrecută la Nyenhausen).

Preocupările sale — în timpul studenției și ulterior — nu erau numai de natură istorică, ci și de natură lingvistică, studiind comparativ limbile străine cu cele vorbite în Transilvania și aprofundând scrierea gotică, muncă încurajată de învățații Dan, Uffenbach și Willebrand. Soterius a rămas credincios prietenilor legate în străinătate iar copilele citorva lucrări elaborate de el au ajuns în mâinile unor istorici de seamă din Germania, fiind apreciate de profesorii Menken, Schmeizel și Valther. Cu toate încurajările primite, Soterius a respins propunerile editorilor din Leipzig de a-și încredința lucrările tiparului. El a năzuit totdeauna spre un ideal înalt și ceea ce și-a făgăduit în tinerețe a devenit datoria vieții sale. Munca sa neobosită desfășurată de-a lungul a citorva decenii a format baza lucrărilor lui Felmer, Eder ș.a.

Vorbind despre activitatea lui Soterius trebuie să scoatem în evidență două aspecte: cea de colecționar de documente și cea de istoric. Numeroasele colecții și lucrări pe care ni le-a lăsat moștenire sînt grăitoare mărturii ale scopului urmărit de instruitul sas, de a scrie istoria și geografia Transilvaniei. Privindu-le din acest punct de vedere, instrumentele de lucru și lucrările întocmite apar ca o verigă care în final trebuia să formeze un tot organic.

Soterius a fost unul dintre cei mai harnici colecționari de documente³ din Transilvania — tradiție rămasă în familie și continuată în decursul unui secol și jumătate de: Georg Soterius (fiul), Johann Michael Soterius von Sachsenheim și de Friedrich Soterius von Sachsenheim³. Sub titlul generic *Collectanea ad historiam pertinentia* colecția cuprinde copii simple, copii autentificate, documente originale, scrisori, regeste, tabele cronologice ale funcționarilor și clericilor, precum și numeroase lucrări de istorie semnate de autori ale căror nume sînt azi consacrate.

Importanța colecției rezidă în faptul că, spre deosebire de cele întocmite de antecesorii săi din secolele al XV-lea și al XVI-lea, aceasta nu are un caracter local, ci cuprinde întregul teritoriu al Transilvaniei, precum și provinciile învecinate. Textele documentelor copiate nu sînt însoțite de comentarii și interpretări proprii, ele sînt însă izvoare pe care nu le mai avem sub altă formă. Ținînd cont de faptul că cele mai vechi mărturii scrise, aflate la Arhivele Statului Sibiu, datează din secolul al XIII-lea, (1223, 1281, 1292), trebuie să apreciem faptul că o serie de copii din colecția Soterius reprezintă documente începînd din secolul al XI-lea.

Caracteristic pentru lucrările lui Soterius⁴, ca de altfel și pentru alți cărturari sași din secolul luminilor, este faptul că ei descoperă o Transilvanie daco-romană

a rămas nerealizată. După moartea protectorilor săi și la insistențele părinților se înfăptuiește în primăvara anului 1698. Se stabilește mai întîi la Sibiu, ca învățător, unde a folosit din belșug cărțile din vasta bibliotecă a lui Valentin Frank von Frankenstein. Tot aici s-a căsătorit cu Agneta Lupinus, cu care a avut doi copii: Georg și Andreas. În anul 1708 este ales preot în satul Criț, contrar chemării sale, unde va rămîne pînă la sfîrșitul vieții: 10 februarie 1728.

² Johann Karl Schuller, *Biographische Umriss* — Georg Soterius, in „Transilvania“... Sibiu, vol. II, p. 207.

³ Franz Zimmerman, *Handschriftliche Urkunden — Sammlungen Siebenbürgischen Ursprunges und ihr Werth besonders für die Periode bis zur Schlacht bei Mohacs* (1526), în „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde“, Neue Folge, Sibiu, 1884, vol. 19, p. 113.

⁴ *Transilvania Volumina duo, monumenta narrationesque Transilvaniam spectantes, complexa. Eodem pertinent alia duo volumina collectaneorum; Transilvania Celebris...; Scriptorum Hungari et Transilvani; Res Getarum et Roma-*

prin intermediul autorilor clasici, al umaniștilor, al monedelor, inscripțiilor și al românilor înșiși⁵. Nici un istoric sas, care s-a ocupat de originile românilor nu a negat romanitatea românilor, sau conștiința romanității la români având la bază un contact direct și permanent între autorul mărturiei și realitățile românești. Aceiași factori au determinat constatarea caracterului unitar al românilor de pe întregul cuprins al fostei Dacii antice. Georg Soterius acordă o atenție specială istoriei și populației românești. Meritul său este, de asemenea, că, alături de Joseph Teutsch, marchează începutul unui gen istoriografic: monografia consacrată unei localități. Cea mai importantă lucrare de acest gen este *Cibinium*, în care găsim numeroase referiri la români. O premieră istoriografică săsească a veacului luminilor este și corespondența științifică purtată de erudiți sași cu savanți străini sau între ei⁶. Menționăm în acest sens scrisorile pe care le-a trimis Georg Soterius lui Johann Kinder von Friedenberg⁷.

Dintre lucrările sale vom prezenta succint numai *Historia Daciae Antiquae* și *Transilvania Celebris seu Nomenclator nationum, familiarum et personarum ut et locorum in Transilvania regionibusque eidem conterminis, tam antiquibus quam etiam hodierno tempore celebratorum*, deosebite între ele ca gen, structură, problematică și perioadă istorică tratată.

Concepția lui Georg Soterius despre originea limbii și a poporului român o găsim expusă amănunțit în lucrarea *Historia Daciae Antiquae*⁸ formată inițial, din două părți: *De rebus Geticis et Dacis* și *De rebus Romanorum in Dacia*, abordând după cum dezvăluie titlurile, în prima parte, istoria geto-dacilor până la cucerirea Daciei de către romani, iar în partea a doua, stăpânirea romană în Dacia. Fiecare carte (*liber*) este împărțită în mai multe capitole și subcapitole.

Autorul începe prin a fixa limitele Daciei antice în spațiul european: „Dacia a fost ținutul care s-a întins din Scitia, la nord de Dunăre până la granița cu tătarii, de-a lungul munților Carpați și Sarmatiei până în Moravia”⁹. Apoi Soterius prezintă și descrie primii locuitori din Scitia și Dacia, izvoarele scrise din antichitate care vorbesc despre aceștia. Spațiul cel mai larg îl acordă geto-dacilor, insistând, la început, asupra religiei și asupra rolului ei în viața lor, zeitățile, dintre care un loc central îi revine lui Zamolxe. În comunitatea geto-dacică după opinia sa *sacerdotes* jucau un rol deosebit, iar marele preot ocupa un loc bine determinat în societate; recunoscut și respectat datorită puterii sale „magice” și a științei sale. El explică simbolul soarelui și al lunii în credința și cultura geto-dacilor. Interesante sînt însemnările sale privind diferitele ritualuri și obiceiuri (unele dintre ele fiind întâlnite la români și în vremea sa), viața în comunitatea dacă, locul și rolul bărbatului și al femeii în familie și în colectivitate etc.

norum; Historia Daciae Antiquae; Commentarius in Faschingii Daciam veterem; De rebus Romanorum in Dacia; De Transilvaniae rebus; Reges Hungariae, quorum brevis historia ad Ladislaum posthumum usque deducitur; Genealogia Regum et Principum Hungariae, necnon illustrium quarundem familiarum Transilvanarum; Bellum Transilvanorum Turcicum; Moldovarum reguli (1357—1697); De ducibus Valachiae (1330—1722); Res gestae Bulgarorum; Cibinium; Particula historica in urbem Sebesum; Particula historica in urbem Segesvarinum.

⁵ A. Armbruster, *op. cit.*, p. 71.

⁶ *Ibidem*, p. 75.

⁷ Arh. St. Sibiu, Colecția Brukenthal M₁₋₅ nr. 113. Alte scrisori adresate sau primite de la savanții din Germania nu s-au păstrat. Știm însă că au existat din lucrarea lui Schuller.

⁸ *Ibidem*, și A₁₋₅ nr. 17 și 133.

⁹ *Ibidem*; în general localizarea se înscrie în perimetrul descris de istoriografia română actuală.

Georg Soterius insistă asupra părții centrale a Daciei — Transilvaniei¹⁰ — ai cărei băștinași au fost dacii, care, prin amestecul cu romanii, au dat naștere poporului român. După abandonul aurelian, populația autohtonă, rămasă în bună parte în Dacia, a conviețuit cu popoarele vecine și cu cele migratoare. În această stare s-au aflat ei de-a lungul istoriei medievale. Autorul explică situația grea a românilor transilvăneni pornind de la împrejurările vitrege în care au trăit strămoșii lor în primele veacuri după apusul gloriei romane¹¹.

De mare importanță este semnalarea și recunoașterea elementului comun pentru românii din Transilvania și cei din Moldova și Țara Românească — limba română. Toți românii vorbesc aceeași limbă, care a fost supusă unui lung proces de formare, fiind puternic latină și cu influențe slave. Aceste influențe au avut repercusiuni asupra fondului de cuvinte. Prin conviețuirea românilor cu alte naționalități, începând cu evul mediu timpuriu, limba română a fost supusă unor noi influențe, care au fost cu mult mai reduse ca importanță. Ca exemple sînt date influența grecilor și a turcilor din provinciile învecinate sau cea a sașilor și ungarilor din provincia de peste munți¹². Soterius nu sesizează însă influențele inverse.

Capitolul *De Republica Getarum*¹³ ne introduce și descrie viața publică a geto-dacilor, ocupația populației strămoșești: agricultura, creșterea animalelor, exploatarea subsolului. Este explicat termenul de *dava*, care, adăugat la multe localități, desemnează în limba dacilor o cetate, un sat mare, sau o așezare oppidană, cu exemplificări de toponimice (*Sacidava*), sînt enumerate cîteva din vechile așezări dacice: *Sarmizegetusa*, *Ziridava* etc. Soterius supune unei analize critice etimologia și semnificația toponimicului *Sarmizegetusa* întilnită la Ptolemeu, Szamosközy, Schurzfleisch și Tröster¹⁴, subliniind că desemnează o *regia urbs*, adică un oraș regesc.

Vorbind despre regii daci: Carylus, Deceneu, Oroles, Rubobostes, Burebista și Decebal, el încearcă să evidențieze importanța lor prin faptele săvîrșite, prin războaiele purtate¹⁵. Sub Burebista dacii au luptat împotriva *boijs et tauriscis Gallicis nationibus*¹⁶. Soterius prezintă importanța și puterea statului dac din timpul lui Burebista prin comparație cu politica expansionistă a lui Iulius Caesar și întinderea la care a ajuns Imperiul Roman. Rolul și importanța Daciei pentru Imperiul Roman este evidențiată de către autor cu deosebire în timpul ultimului rege al dacilor.

Viața și organizarea militară a dacilor o cunoaștem din prezentarea războaielor dacice. Spațiul cel mai larg este acordat perioadei de domnie a lui Decebal, căruia autorul reușește să-i facă un portret foarte frumos, evidențiind calitățile și meritele, precum și sfîrșitul marelui bărbat¹⁷.

¹⁰ Arh. St. Sibiu, Colecția Brukenthal, A₁₋₅ nr. 133, f. 42.

¹¹ A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, p. 226.

¹² Arh. St. Sibiu, Colecția Brukenthal, A₁₋₅ nr. 133, f. 69.

¹³ Ibidem, f. 51.

¹⁴ Ibidem, nr. 13, f. 69.

¹⁵ Ibidem, f. 71 v.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ *Magna in hoc ultimo Dacorum Principe volubilis fortunae imago conspicua est, nam qui modo Romanis Rerum Dominis imperabat, mox Senescentis imperii dignitatem et omnem Dacorum virtutem conculcatam vidit. Brevis fuit ergo Dacorum imperati tributi gloria, quamvis Deceballus felicissimus in foelix Regiam gravitatem a se derivatam non minus quam Majores ipsius defendere et propugnare Satagebant, nec animus proposito deerat, si modo vires et rei militaris melior quadam Scientia adfuissent sed his destitutus praeterea in tempora talia indidit, ubi apud Romanos Trajanus omnibus fere virtutum ornamentis illustris Princeps*

În *De bellis dacorum* sint descrise războaiele daco-romane, mai cu seamă cele dintre Decebal și Traian, și urmele acestor confruntări care se găsesc pe metopele Columnei, dar și în mărturii din țară cum ar fi podul peste Dunăre, numit podul lui Traian, construit după planul arhitectului Apolodor, precum și multe alte ruine, inscripții etc. Soterius menționează că urmele romanilor în Dacia și conviețuirea acestora cu populația autohtonă, se pot reconstitui pe diferite căi. În religie are loc un proces de integrare a unor zeități din politeismul roman în religia populației autohtone. Cu multă atenție se descrie începutul creștinismului în Dacia postaugustiană și creștinarea daco-romanilor.

În sprijinul continuității elementului roman și al latinității românilor, Soterius citează și moravurile, ca și numeroase toponime de origine latină (Ulpia Traiană — Sarmizegetusa) sau obiceiuri păstrate la români, de asemenea, inscripții, ruine, monezi, dovezi transmise de literatură. Pe numeroase pagini sint transcrise și descrise monumente arheologice și mai ales epigrafice, precum și inscripțiile găsite la Sarmizegetusa (Grădiștea), Alba Iulia, Abrud, Zlatna etc.

Soterius aprecia însă că relicvele cele mai importante le constituiau poporul și limba română. Teza lui Georg Soterius este ilustrată și susținută prin numeroase exemple din fondul principal de cuvinte¹⁸:

<i>L. latină</i>	<i>L. română</i>	<i>L. latină</i>	<i>L. română</i>
acus	ac	campus	cîmp
alter	altul	casa	casă
argentum	argint	caelum	cer
bonus	bun	frater	frate
		nepos	nepot

Autorul accentuează ideea de unitate a limbii române din Țara Românească, Moldova și Transilvania, susținând cu exemple de toponime concluzia că aceasta dovedește originea ei comună și permanența elementului daco-roman în Dacia.

În cartea a III-a *De Transilvania rebus*, este descrisă, *Dacia Mediteranae*, cu limitele ei geografice, etimologia denumirii „Transilvania“ (*Ultra-Silvanum*), bogăția solului și a subsolului, fauna și flora, apele și munții, formarea și dezvoltarea așezărilor urbane și rurale din rîndurile celor cu caracter strict civil. Soterius consideră că la procesul istoric al romanizării au contribuit în primul rînd orașele cu statut de *colonia* și caută să dea etimologia toponimelor acestora, ocupația locuitorilor (creșterea animalelor, viticultura, agricultura, mineritul, prelucrarea metalelor feroase, neferoase și prețioase, extragerea sării etc.). Autorul subliniază că romanii au dezvoltat în Dacia mai ales o civilizație urbană. Vorbind despre Dacia antică, Soterius arată că populația a rămas în bună parte locului și după evacuarea oficială din anul 271 e.n.

Cînd trece la perioada popoarelor migratoare, a invaziilor cu repercusiuni nefaste pentru români, care alcătuiau populația autohtonă, Soterius descrie venirea și stabilirea ungarilor și a sașilor, locuitorii Transilvaniei — români, secui, unguri, sași, armeni, bulgari, evrei, țigani —, structura socială, categoriile sociale și raportul dintre acestea, religia aștor locuitori, organizarea vieții ecleziastice și publice, semnificația Reformei pentru sași și români, legăturile provinciei cu celelalte provincii românești învecinate etc.

Soterius dorea să găsească și să motiveze răspunsul la întrebarea unde, cînd și în ce împrejurări s-a format poporul român. Din lucrarea sa monumentală

Rempubicam administrabat, cujus imperii, consultuis erat, praesertim cum omnes ferme vires imperii Romani contra Daciam armaret, ad tempus cedere [...]

Ibidem, nr. 17, f. 61—61 v.

¹⁸ Ibidem, f. 98.

Historia Daciae Antiquae rezultă că și-a propus să plece la analizarea problemei de la bibliografia autohtonă și străină. În ceea ce privește bibliografia despre originea și continuitatea românilor și despre spațiul geografic în care s-a petrecut acest fenomen, putem considera că aceasta este aproape exhaustivă pentru perioada respectivă. Bibliografia se constituie chiar într-un instrument de lucru separat (ca listă bibliografică) cu titlul *Collectanea ad historiam patriae pertinentia cum indice*. Menționăm spre exemplificare câteva nume și titluri: Herodot, Ptolemeu, Strabo, Plinius, Seneca, Tucidide, Ovidiu, Tubero, Apollinariu, Eutropius, Iordanes, Anonymus (*Antiqua Hungarorum Chronica*), Sasa (*Historia Daciae*), Lazi (*Lib. de Lapidibus Dacicis*), Manuti (*Descriptio Daciae*), Hulsi (*Descriptio Transylvaniae, Moldaviae et Valachiae*), Schurzfleisch (*De Dacia*) etc. Dintre antecesorii săi, care s-au ocupat, indiferent sub ce formă, de originea românilor îi citează pe Martin Kelp, L. Weidenfelder, St. Taurinus, Ch. Schesäus, Reichersdorff. Lista bibliografică întocmită de Soterius cuprinde peste 200 de titluri.

Importanță de relevat este poziția critică a lui Soterius față de unele lucrări care analizează etimologia etniconului „valah“, a toponimicului Sarmizegetusa sau originea numelor Burebista, Decebal etc.

Ideea de bază a învățatului sas în privința descendenței românilor este aceea că ei reprezintă un popor de origine romană, unitar pe întreg cuprinsul celor trei Țări Române.

Inșiși românii sint (în concepția autorului) *cele mai importante vestigii etnice lăsate de romani în Dacia*. Nu lipsesc, de asemenea, din lucrarea lui Soterius, diferitele opinii emise de străini cu privire la etimologia etniconului românilor care, după părerea sa, desemnează un popor latin, singurul care păstrează prin nume amintirea cetății eponime.

Historia Daciae Antiquae numără peste 300 file (format mare) iar complexitatea problemelor este deosebită. De aceea ne propunem acum doar semnalarea importanței ei pentru știință.

Dacă *Historia Daciae Antiquae* reprezintă o lucrare finalizată, întocmită riguros științific pe baza instrumentelor de lucru elaborate ca fază premergătoare, *Transilvania Celebris...*¹⁹, o enciclopedie istorică terminată la Criș la 5 februarie 1714, a rămas un instrument de lucru. Enciclopedia este alcătuită în ordine alfabetică, cuprinde 327 file și permite următoarea structură: regii Ungariei — voievozii și principii Transilvaniei — episcopii din Ungaria și din Transilvania — comiții „națiunii“ săsești, juzii regali, scăunali și notarii — familii de seamă din patriciatul săsesc, din nobilimea maghiară și română — oameni de știință transilvăneni, — obiective istorice din Transilvania și din Ungaria — mișcări religioase și sociale — domnii Țării Românești și Țara Românească — personalități marcante din antichitate și ale timpului, precum și etimologia unor cuvinte.

Vorbind despre regi, voievozi, principii, domni, autorul, în afara unei prezentări generale a familiei, întocmește și cite un arbore genealogic, de mare importanță, deoarece cu ajutorul lui se pot distinge persoanele descendente din același nume și din aceeași familie, iar pe de altă parte se pot afla legăturile de rudenie, succesiune, drepturile și pretențiile lor.

¹⁹ Este manuscrisul cel mai răspândit al lui Soterius pe care îl găsim în principalele biblioteci și arhive din Sibiu, Alba Iulia, Brașov, Tg. Mureș. Exemplarul aflat la Filiala Arhivelor Statului din Sibiu a fost substanțial îmbogățit de Martin Felmer prin completările și observațiile sale făcute sub formă de note marginale. Din punct de vedere istoric acest manuscris prezintă o valoare deosebită, deoarece ne permite să tragem o serie de concluzii prin comparații, să subliniem elementele comune și deosebirile, ținând cont de faptul că Felmer a beneficiat de interesul contemporanilor săi pentru cercetări istorice pe linia creării unei istorii a Transilvaniei și de progresul istoriografiei din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Elementele heraldice din descrierile lui Soterius ne ajută la cunoașterea trecutului diverselor familii nobiliare sau diferitelor localități. Întîlnim blazoane de suzeranitate, demnitate, familie și stemele unor localități (orașe, țințuri). Învățatul sas indică modificările aduse în blazonul unei familii pentru a deosebi o ramură mai tînără de ramura principală.

Ca o trăsătură generală a lucrării se remarcă faptul că Soterius evită anii, deși lucrarea privită în ansamblu nu este săracă în date. El folosește cu precădere elementul comparativ cronologic, la încadrarea perioadei de domnie a unui voievod cu aceea a unui rege maghiar, iar cînd este vorba de alte ranguri, de pildă : vicevoievod, comite, notar provincial, jude, după cel al voievodului, aceste funcții devin și ele elemente importante pentru cronologie, ca disciplină auxiliară a istoriei.

Una din informațiile cele mai prețioase o constituie bibliografia amplă notată în manuscris sub formă de note marginale la sfîrșitul textului său pe versoul filei rămas de obicei nescris. Sursele de documentare sînt diverse : acte originale — depozitate în diferite arhive din Transilvania — ori hrisoave aflate în posesia unor persoane particulare, epitafuri, (pe case, morminte, biserici, bastioane), monezi, tratate de istorie, cronici de familie, relatările unor martori oculari, legende populare.

Cele mai importante pentru noi sînt notările care se referă la legătura permanentă dintre cele trei provincii românești cuprinzînd aspecte de ordin politic, cultural, teritorial etc. Autorul manuscrisului nu se mulțumește să descrie un eveniment doar în limitele stricte ale provinciei respective : în acest sens enciclopedia oferă o bogată sursă de informare și în ceea ce privește legăturile Transilvaniei cu Ungaria, Cehia, Polonia, Germania, Italia și Turcia.

Toponimele și hidronimele din țara noastră, majoritatea din Transilvania și în mică parte cîteva localități din Ungaria, se pot întîlni la fiecare literă. Pentru fiecare localitate se arată dacă este oraș, ținț, sau sat, se specifică funcția administrativă din punct de vedere al împărțirii teritoriale, dacă constituie reședința de scaun, dacă are o administrație proprie reprezentată prin : juzi, notari și alții, dacă funcționează un scaun de judecată etc. Se notează de asemenea în proprietatea cui se află așezarea, dacă în cutare localitate există scaun metropolitan, episcopal și de care confesiune. În sfîrșit, trebuie să menționăm și faptul că fiecare localitate, cetate, rîu sau munte este plasată din punct de vedere geografic.

Soterius recunoaște și subliniază originea și continuitatea poporului român în Moldova, Țara Românească și Transilvania. Astfel la rubrica „Wallachen“ învățatul sas notează : „Ei sînt acele populații europene care stăpînesc nu numai Țara Românească și Moldova, ci care se întîlnesc și în mai aproape toate localitățile din Ardeal, unde alcătuiesc chiar și comunitățile sătești în întregime, ba se întînd chiar și dincolo de Dunăre pînă în Grecia și Dalmația... Grecii îi numesc βλαχγο de unde a derivat latinescul *Blachi* sau *Valachi* și sășescul *Bloch*. Ei înșiși se numesc *Rumuin* sau *Romani*, de unde opinia, că ei s-ar trage de la romanii, ceea ce este numai parte adevărat, întrucît coloniile romane s-au amestecat cu neamurile scitice și dace după vremile lui Aurelian, și din acest amestec își trag ôbirșia românii noștri, drept urmare și limba lor este pe jumătate latinească²⁰.

Cititorului i se oferă în paginile acestei enciclopedii minunate descrieri despre regii și poporul dac, despre așezările dacice, iar istoria parcă se împletește

²⁰ Arh. St. Sibiu, Colecția Brukenthal, A 1—5, nr. 17, p. 296. A. Armbruster, *Dacoromano — Saxonica*, p. 128.

cu légenda, cind Soterius vorbește despre Columna lui Traian, mormîntul și comoara lui Decebal.

Soterius acordă spații largi pentru Ioan de Hunedoara, Matei Corvin și Mihai Viteazul, pe acesta din urmă înfățișîndu-l ca pe un om politic, diplomat, patriot, conducător de oști de pe urma căruia au beneficiat sașii. „Acest voievod a fost un domnitor autoritar și neînduplecat, dar domnia sa a însemnat pentru noi sașii o perioadă de progres și prosperitate, el fiindu-ne totuși binevoitor”²¹. Se găsesc de asemenea informații despre familia Mailat, umanistul Nicolae Olahus, iar pentru celelalte provincii românești înțîlnim date despre Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Radu cel Mare, Vlad Tepeș, Mihnea Ioan Despot (Heraclidul), Ioan cel Viteaz, Iancu Sasul și mulți alții. Dintre toți iluminiștii sași, Soterius realizează cel mai reușit portret al lui Mircea cel Bătrîn.

Transilvania Celebris... este o bogată sursă de informații pentru istoricii interesați în probleme de genealogie, heraldică, geografie istorică, istoricul instituțiilor transilvănene, toponimie, etimologie, relații culturale, obiective istorice, mișcări religioase și culturale etc. Enciclopedia sa istorică dă răspunsuri asupra vieții și activității unor oameni de știință din Transilvania, Țara Românească și Moldova, iar folcloristul găsește atrăgătoare legende populare pecetluite de numele unor personalități marcante.

În istoriografia săsească Soterius face trecerea de la Johann Lebel, Thomas Bomel, Christian Schesäus, Michael Sigler, ale căror lucrări istorice sînt lipsite de un suport documentar, la Martin Felmer, Martin Schmeizel, Johann Karl Eder, care inaugurează o nouă etapă în viața culturală a sașilor²².

RESUMÉ

L'historien et collectionneur de documents saxon Georg Soterius, qui a vécu en Transylvanie au XVIII-ème siècle, s'est fait remarqué par ses écrits sur les Roumains de ce pays. Il signale et reconnaît l'élément commun aux Roumains de Transylvanie, ainsi que de la Valachie et de la Moldavie, à savoir : la langue roumaine. C'est dans son ouvrage *Historia Daciae Antiquae* que nous trouvons exposée minutieusement la conception de Georg Soterius sur les origines de la langue et du peuple roumain.

L'article présent s'appuie aussi sur les observations occasionnées par l'étude de l'„encyclopédie“ *Transilvania celebris...*, dont l'exemplaire conservé à la FAE de Sibiu garde beaucoup de notes marginales.

Une fois de plus Georg Soterius reconnaît les origines et la continuité des Roumains en Moldavie, en Valachie et „en Transylvanie, où ils forment même des communautés rurales tout à fait compactes“.

PRÉCIS

Georg Soterius, a Saxon historian and a record collector, who lived in Transylvania in the 18th century distinguished himself by his works related to the Romanians of Transylvania. He pointed out and recognized the Romanian language as the common element of the Romanians from Transylvania, Wallachia and Moldavia. Georg Soterius' outlook on the origin of the Romanian people and language is detailed shown in his work *Historia Daciae Antiquae*.

The authoress based also her article on the remarks occurred in studying the „encyclopedia“ *Transilvania celebris...*, the copy preserved in the State Archives of Sibiu.

Once again Georg Soterius recognized the origin and continuity of the Romanian people in Moldavia, Wallachia and „Transylvania where they constitute even wholly communities“.

²¹ A. Armbruster, *op. cit.*, p. 24.

²² A. Armbruster, *Martin Felmer — Schriften*, București, 1977, p. 12.